

Anna Janus-Dębska

DYLEMATY W PRACY KURATORA SĄDOWEGO W ŚWIETLE BADAŃ WŁASNYCH, CZ. I

Kurator to sługa ludzkości. Tej ludzkości, która cierpi sama i przez swoje błędy powoduje cierpienie innych. Tę właśnie nieszczęśliwą ludzkość – nieszczęśliwą i unieszczęśliwiającą – zmienia i ratuje uświadomiony kurator.

Viscount Samuel

Wstęp

Polska kuratela sądowa została powołana blisko 100 lat temu. W dniu 8 lutego 1919 r. Naczelnik Państwa Polskiego Józef Piłsudski podpisał dekret o utworzeniu sądów dla nieletnich¹, a przy tych sądach urzędu stałego opiekuna sądowego. Z uwagi na charakter wykonywanych zadań, funkcję opiekuna można porównać do współczesnego kuratora sądowego. Przepisy wykonawcze do powyższego dekretu określił Minister Sprawiedliwości w rozporządzeniu z dnia 26 lipca 1919 r., w przedmiocie urzędowania sądów dla nieletnich². Do zadań tej instytucji należało zbieranie, na polecenie sędziego, informacji o nieletnich oraz nadzorowanie nieletnich, wobec których zawieszono wykonanie kary. Na mocy rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 25 czerwca 1929 r.³ instytucja opiekunów sądowych została przekształcona w instytucję kuratorów nieletnich działających przy sądach grodzkich i przy sądach dla nieletnich.

Współcześnie status prawny kuratorów sądowych regulują w szczególności: ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. o kuratorach sądowych⁴ (dalej: u.o.k.s.) i ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. Prawo o ustroju sądów powszechnych⁵ (art. 154 i 147 § 2 p.u.s.p.). Ustawa o kuratorach ma charakter ustrojowy i reguluje działalność kura-

¹ Dekret Naczelnika Państwa z dnia 8 lutego 1919 r. w przedmiocie utworzenia sądów dla nieletnich (Dziennik Praw Nr 14, poz. 171).

² Dziennik Praw Nr 63, poz. 378.

³ Dz.U. Nr 47, poz. 387 ze zm.

⁴ Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. o kuratorach sądowych (Dz.U. 2001 Nr 98, poz. 1071, t.j. Dz.U. 2014, poz. 795).

⁵ Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz.U. 2001 Nr 98, poz. 1070, t.j. Dz.U. 2016, poz. 2062).

torskiej służby sądowej, precyzuje miejsce tej grupy zawodowej w strukturze wymiaru sprawiedliwości, wskazuje zasady organizacji i wykonywania obowiązków przez kuratorów sądowych i aplikantów kuratorskich, ich kwalifikacje, ścieżkę awansu i uprawnienia, zasady wykonywania stosunku pracy oraz odpowiedzialności porządkowej i dyscyplinarnej, a także określa kompetencje samorządu zawodowego kuratorów. O randze kuratorów sądowych świadczy nadanie im statusu funkcjonariuszy publicznych (art. 115 § 13 pkt 3 Kodeksu karnego, dalej: k.k.) oraz organu postępowania wykonawczego sądu w zakresie kurateli karnej, z dodatkowym wyszczególnieniem od 2015 roku kierownika zespołu kuratorskiej służby sądowej (art. 2 pkt 6 Kodeksu karnego wykonawczego, dalej: k.k.w.).

Kurator rodzinny ma status organu pomocniczego sądu rodzinnego, którego głównym celem jest takie współdziałanie z tego rodzaju sądem, aby umożliwić sądownictwu rodzinnemu realizację jego istoty, czyli udzielania ochrony prawnej⁶.

Zakres obowiązków kuratorów sądowych został uregulowany w dwóch grupach przepisów, związanych z prawem karnym wykonawczym oraz prawem rodzinnym i nieletnich. Do zadań kuratorów dla dorosłych odnoszą się przede wszystkim przepisy: Kodeksu karnego⁷, Kodeksu karnego wykonawczego⁸ oraz w mniejszym stopniu: Kodeksu postępowania karnego⁹, Kodeksu karnego skarbowego¹⁰ i Kodeksu wykroczeń¹¹. W odrębnych rozporządzeniach szczegółowo określony został sposób wykonywania obowiązków i uprawnień przez kuratorów sądowych w sprawach karnych wykonawczych¹².

Do zadań powierzonych kuratorom rodzinnym zastosowanie mają m.in. przepisy Kodeksu postępowania cywilnego¹³, Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego¹⁴,

⁶ H. Haak, *Ochrona prawna udzielana przez sąd opiekuńczy*, Toruń 2002, s. 167; H. Haak, *Rola kuratora rodzinnego w realizacji ochrony prawnej udzielanej przez sąd rodzinny*, [w:] T. Jedynak, K. Stasiak (red.), *Zarys metodyki pracy kuratora sądowego*, Warszawa 2008, s. 384.

⁷ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. Nr 88 poz. 553 z późn. zm.).

⁸ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. Nr 90 poz. 557 z późn. zm.).

⁹ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. Nr 89, poz. 555 z późn. zm.).

¹⁰ Ustawa z dnia 10 września 1999 r. – Kodeks karny skarbowy (Dz.U. Nr 83, poz. 930 z późn. zm.).

¹¹ Ustawa z dnia 20 maja 1971 r. Kodeks wykroczeń (Dz.U. 1971 Nr 12, poz. 114).

¹² Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 czerwca 2016 r. w sprawie sposobu i trybu wykonywania czynności przez kuratorów sądowych w sprawach karnych wykonawczych (Dz.U. 2016, poz. 969); Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 16 stycznia 2012 r. w sprawie sposobu przeprowadzania badań na obecność alkoholu, środków odurzających lub substancji psychotropowych w organizmie skazanego lub sprawcy oddanego pod dozór lub zobowiązanego do powstrzymania się od nadużywania alkoholu lub używania środków odurzających lub substancji psychotropowych, ich dokumentowania oraz weryfikacji (Dz.U. 2012, poz. 104.); Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 11 czerwca 2003 r. w sprawie regulaminu czynności w zakresie przeprowadzania wywiadu środowiskowego oraz wzoru kwestionariusza tego wywiadu (Dz.U. 2003 Nr 108, poz. 1018); Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 26 maja 2015 r. w sprawie sposobu oraz szczegółowych warunków wykonywania kar, środków karnych i środków zabezpieczających w systemie dozoru elektronicznego (Dz.U. 2015, poz. 773); Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 29 września 2015 r. w sprawie Funduszu Pomocy Pokrzywdzonym oraz Pomocy Postpenitencjarnej (Dz.U. 2015, poz. 1544).

¹³ Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (t.j. Dz.U. 2016, poz. 1822).

¹⁴ Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (t.j. Dz.U. 2017, poz. 682).

ustawy z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi¹⁵ oraz akty regulujące postępowanie w sprawach nieletnich¹⁶. Obowiązki kuratorów rodzinnych, zostały doprecyzowane w rozporządzeniach wykonawczych¹⁷.

Ponadto, w związku z ustawą o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie¹⁸ zarówno kuratorzy rodinni, jak i kuratorzy dla dorosłych podejmują działania poprzez uczestniczenie w pracach zespołów interdyscyplinarnych i grup roboczych.

Ilość i problematyka wymienionych aktów prawnych wskazują na szeroki i różnorodny zakres obowiązków i zadań powierzanych kuratorom sądowym. Standardy pracy kuratorów zawodowych zostały unormowane w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości¹⁹, które określiło, iż kurator wykonujący orzeczenia w sprawach rodzinnych i nieletnich prowadzi do 100 spraw, w tym 50 własnych, natomiast kurator wykonujący orzeczenia w sprawach karnych prowadzi do 120 spraw, w tym 50 własnych. Wyżej wymienione rozporządzenie w § 2 wskazuje, że standardy obciążenia pracą kuratorów zawodowych nie określają przeprowadzania wywiadów środowiskowych oraz obecności przy kontaktach rodziców z dziećmi ustalonych przez sąd opiekuńczy.

Na dzień 31 grudnia 2016 roku, 2 022 kuratorów rodzinnych (limit etatów z wyłączeniem kuratorów okręgowych i ich zastępców), w tym 47 aplikantów kuratorskich, wykonywało łącznie 146 182 spraw (319 001 osób objętych postępowaniem), w tym 51 601 prowadzonych przez kuratorów zawodowych i 94 581 przez kuratorów społecznych. Jeden kurator zawodowy prowadził więc średnio około 72,3 spraw, w tym 25,5 spraw własnych²⁰.

Na dzień 31 grudnia 2016 roku 3 094 kuratorów dla dorosłych (limit etatów z wyłączeniem kuratorów okręgowych i ich zastępców), w tym 32 aplikantów,

¹⁵ Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi (t.j. Dz.U. z 2016, poz. 487).

¹⁶ Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz.U. 2014, poz. 382).

¹⁷ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 12 czerwca 2003 r. w sprawie szczegółowego sposobu wykonywania uprawnień i obowiązków kuratorów sądowych (Dz.U. 2003 Nr 112, poz. 1064); Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 24 czerwca 2014 r. w sprawie nadzoru nad nieletnim (Dz.U. 2014, poz. 855); Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 16 sierpnia 2001 r. w sprawie szczegółowych zasad i trybu przeprowadzania wywiadów środowiskowych o nieletnich (Dz.U. Nr 90, poz. 1010); Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 10 kwietnia 2012 r. w sprawie warunków i sposobu przeprowadzania badań na obecność alkoholu lub innego środka użytego w celu wprowadzenia się w stan odurzenia w organizmie nieletniego (Dz.U. 2012, poz. 468); Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 5 października 2001 r. w sprawie ośrodków kuratorskich (Dz.U. 2001 Nr 120, poz. 1294); Rozporządzenie Ministrów Sprawiedliwości oraz Zdrowia i Opieki Społecznej z dnia 7 maja 1983 r. w sprawie zasad i trybu wykonywania nadzoru nad osobami, w stosunku do których orzeczony został obowiązek poddania się leczeniu odwykowemu (Dz.U. 1983 Nr 25, poz. 110).

¹⁸ Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz.U. 2005 Nr 180, poz. 1493).

¹⁹ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 9 czerwca 2003 r. w sprawie standardów obciążenia pracą kuratora zawodowego (Dz.U. 2003 Nr 116, poz. 1100).

²⁰ Dane: Ministerstwo Sprawiedliwości, MS-S40 Sprawozdanie z działalności kuratorskiej służby sądowej za rok 2015, Zespoły Kuratorskiej Służby Sądowej – Polska, stan na dzień 31 grudnia 2016 r.

wykonywało łącznie 311 743 spraw (279 776 osób objętych postępowaniem), w tym 236 354 prowadzonych przez kuratorów zawodowych i 75 389 przez kuratorów społecznych. Jeden kurator zawodowy wykonywał, średnio około 100,8 spraw, w tym 76,4 spraw własnych²¹.

Realne obciążenie kuratorów zawodowych obu pionów jest wyższe z uwagi na fakt, iż aplikanci, którzy są wliczani do limitu etatów, samodzielnie nie prowadzą spraw (pracują pod nadzorem patrona), zaś kierownicy zespołów wykonują mniej czynności powierzanych kuratorom liniowym, w związku z zadaniami związanymi z zarządzaniem²². Absencja pracowników ma również wpływ na zwiększone obciążenie pracą. Z uwagi na terenowy charakter pracy kuratorów, narażenie na zmienne warunki atmosferyczne, kontakty z podopiecznymi w ich miejscu zamieszkania (znacznym poziomie zagrożenia chorobami zakaźnymi), absencja chorobowa kuratorów może być wyższa niż pracowników wykonujących swoje zadania w pomieszczeniach biurowych²³.

Ponadto, kuratorzy sądowi wykonują szereg innych czynności nie wymienionych w standardach. W 2016 roku kuratorzy w pionie karnym:

- przeprowadzili 269 400 wywiadów środowiskowych;
- przeprowadzili 57 174 wywiadów kontrolnych kuratora zawodowego w dozorach powierzonych kuratorom społecznym;
- uczestniczyli w 67 818 posiedzeniach wykonawczych sądu;
- uczestniczyli w 5 627 posiedzeniach zespołów interdyscyplinarnych (wykonanie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie);
- uczestniczyli w 7 342 spotkaniach grup roboczych (wykonanie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie);
- rozpatrzyli 20 609 wniosków o udzielenie pomocy postpenitencjarnej (pomoc została udzielona 18 643 osobom);
- złożyli 191 177 wniosków o wszczęcie postępowań incydentalnych²⁴.

W związku z § 509 pkt 11 Zarządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 12 grudnia 2003 r. w sprawie organizacji i zakresu działania sekretariatów sądowych oraz innych działów administracji sądowej²⁵, kuratorzy dla dorosłych kontrolowali 32 665 spraw zawieszonych w postępowaniu wykonawczym (na koniec okresu statystycznego)²⁶.

²¹ Dane: Ministerstwo Sprawiedliwości, MS-S40 Sprawozdanie z działalności kuratorskiej służby sądowej za rok 2015, Zespoły Kuratorskiej Służby Sądowej – Polska, stan na dzień 31 grudnia 2016 r.

²² Zob. art. 41 ust. 2 u.o.k.s. – priorytet zadań związanych z zarządzaniem zespołem i art. 14 ust. 5 u.o.k.s. – pomniejszenie dodatku za pracę terenową do ¼.

²³ A. Janus-Dębska, M. Gronkiewicz-Ostaszewska, *Bezpieczeństwo kuratorów sądowych w świetle badania ankietowego*, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2016, s. 6.

²⁴ Dane: Ministerstwo Sprawiedliwości, MS-S40 Sprawozdanie z działalności kuratorskiej służby sądowej za rok 2016, Zespoły Kuratorskiej Służby Sądowej – Polska.

²⁵ Dz. Urz. MS Nr 5, poz. 22 z późn. zm.

²⁶ Dane: Ministerstwo Sprawiedliwości, MS-S40 Sprawozdanie z działalności kuratorskiej służby sądowej za rok 2016, Zespoły Kuratorskiej Służby Sądowej – Polska.

W 2016 roku kuratorzy rodzinni (poza sprawami wymienionymi w standardach):

- przeprowadzili 315 366 wywiadów środowiskowych;
- przeprowadzili 35 113 wywiadów kontrolnych kuratora zawodowego w nadzorach powierzonych kuratorom społecznym;
- uczestniczyli w 49 167 posiedzeniach wykonawczych sądu;
- uczestniczyli w 5 225 posiedzeniach zespołów interdyscyplinarnych (wykonanie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie);
- uczestniczyli w 14 431 spotkaniach grup roboczych (j.w.);
- uczestniczyli w 16 265 kontaktach rodzica z dzieckiem;
- pracowali z 1 430 nieletnimi w 100 ośrodkach kuratorskich (stan w ostatnim dniu okresu sprawozdawczego);
- złożyli 66 202 wniosków o wszczęcie postępowań incydentalnych²⁷.

Ustawa o kuratorach sądowych wymienia zadania, uprawnienia i obowiązki, które są wspólne dla zawodowych kuratorów sądowych bez względu na specjalizację. Zgodnie z art. 1 u.o.k.s. kuratorzy realizują określone przez prawo zadania o charakterze wychowawczo-resocjalizacyjnym, diagnostycznym, profilaktycznym i kontrolnym, związane z wykonywaniem orzeczeń sądu. Powierzenie zadań, a nie czynności, świadczy o wyższym stopniu złożoności obowiązków przypisanych kuratorom, wymagających od wykonujących je osób wyższych kwalifikacji podmiotowych i profesjonalnych oraz większej samodzielności. Czynność wiąże się z wykonywaniem rutynowych działań, natomiast termin „zadanie” wskazuje na misję, posłannictwo, świadome podejmowanie działań i wybór metod prowadzących do ich realizacji²⁸. Wszystkie działania kuratorów dotyczą sfery wolności i praw obywatelskich, w tym przede wszystkim: naruszania życia prywatnego (art. 48 Konstytucji RP), naruszania tzw. miru domowego i nienaruszalności mieszkania (art. 50 Konstytucji RP) oraz obowiązku udzielania informacji o sobie (art. 51 ust. 1 Konstytucji RP), wszelkie ograniczenia w zakresie korzystania z konstytucyjnych wolności i praw mogą być ustanawiane tylko w ustawie (art. 31 ust. 3 Konstytucji RP), dlatego też zadania kuratorów zostały zapisane w ustawach lub aktach wykonawczych do tych ustaw. O specyfice i zakresie wyznaczonych kuratorowi sądowemu zadań decyduje ich przedmiot, charakter oraz miejsce realizacji²⁹.

Podopiecznymi kuratorów są osoby, których dotyczy postępowanie (art. 3 ust. 2 u.o.k.s.). W przypadku kuratorów dla dorosłych są to osoby skazane, sprawcy

²⁷ Dane: Ministerstwo Sprawiedliwości, MS-S40 Sprawozdanie z działalności kuratorskiej służby sądowej za rok 2016, Zespoły Kuratorskiej Służby Sądowej – Polska.

²⁸ A. Martuszewicz, A. Rzepniewski, *Ustawa o kuratorach sądowych. Fakty i komentarz do wybranych zasad ustrojowych kurateli sądowej*, „Kurator w społeczeństwie obywatelskim” 2003, nr 7 (51), Biuletyn Biura Studiów i Ekspertyz Kancelarii Sejmu, Warszawa, s. 153-154).

²⁹ J. Zagórski, *Orzekanie i wykonywanie kary ograniczenia wolności oraz pracy społecznie użytecznej w świetle analizy przepisów i wyników badań*, Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich, Warszawa 2003, s. 117.

przestępstw, wobec których warunkowo umorzono postępowanie karne, osoby ukarane (w sprawach z Kodeksu wykroczeń). W odniesieniu do kuratorów rodzinnych, do podopiecznych możemy zaliczyć: nieletnich oraz małoletnich i ich rodziców, osoby wymagające ustanowienia opieki prawnej (małoletnie i pełnoletnie – całkowicie ubezwłasnowolnione) oraz osoby zobowiązane do podjęcia leczenia odwykowego. W każdym orzeczeniu sądu jednoznacznie wskazane są osoby, których dotyczy postępowanie i które będą adresatami oddziaływań kuratora³⁰.

Helsińska Fundacja Praw Człowieka w 2016 roku przygotowała opracowanie dotyczące kuratorskiej służby sądowej, w którym zawarła następującą konkluzję: „Sprawne funkcjonowanie tej grupy zawodowej jest niezmiernie istotne, gdyż skuteczność szeregu zmian prawa w zakresie prawa karnego czy postępowania wobec nieletnich zależy od sposobu działania kuratorów sądowych. Z jednej strony, wykonywane przez kuratorów zadania wywołują istotne skutki w sferze praw i obowiązków jednostki. Z drugiej strony, zadaniem kuratorów jest pomoc w re-adaptacji społecznej skazanych i resocjalizacji nieletnich, motywacja i wsparcie rodziców w opiece i wychowaniu dzieci, ochrona dobra małoletnich dzieci oraz praca na rzecz zmniejszenia społecznej patologii. W tym sensie aktywność kuratorów przekłada się na poziom porządku i bezpieczeństwa obywateli”³¹.

W rekomendacjach Rady Europy o usprawnieniu implementacji Europejskich Reguł dotyczących sankcji i środków alternatywnych, w części dotyczącej badań nad środkami nieizolacyjnymi zaznaczone zostało, iż: „Należy okresowo przeprowadzać analizę ilościową i jakościową pracy personelu związaną z poszczególnymi zadaniami realizowanymi przy stosowaniu sankcji i środków alternatywnych – pozwoli to na osiągnięcie lepszej efektywności pracy i wpłynie pozytywnie na morale personelu oraz przyczyni się do ochrony jego zdrowia psychicznego”³².

W mediach (np. w serialach telewizyjnych) kreowany jest pewien stereotypowy wizerunek kuratora sądowego, często odbiegający od rzeczywistości, choć o nim samym i o tym, czym się zajmuje w ramach swojej pracy, widzowie nie posiadają pełnej, zgodnej ze stanem faktycznym wiedzy. Kuratorzy sądowi często są doceniani i postrzegani przez społeczeństwo poprzez pryzmat sensacyjnych wiadomości ukazujących się w mediach, w wielu przypadkach mających wydźwięk pejoratywny. Dlatego tak ważne jest prezentowanie obiektywnego obrazu tej grupy funkcjonariuszy, uświadomienie sensu wykonywania tego zawodu,

³⁰ T. Jedynak, K. Stasiak, *Komentarz do ustawy o kuratorach sądowych*, Warszawa 2008, s. 52.

³¹ A. Brudnoch, współpraca: B. Grabowska-Moroz, *Status zawodowych kuratorów sądowych w polskim wymiarze sprawiedliwości*, „Analizy i Rekomendacje” 2016, nr 3, Helsińska Fundacja Praw Człowieka, s. 2.

³² Rekomendacja Rec (2000) 22 o usprawnieniu implementacji Europejskich Reguł dotyczących sankcji i środków alternatywnych nr 29, przyjęta przez Komitet Ministrów w dniu 29 listopada 2000 r. Tekst rekomendacji w języku polskim w: *Międzynarodowe standardy wykonywania kar*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2011, nr 72-73, Wydawnictwo CZSW Ministerstwa Sprawiedliwości, s. 367.

zaprezentowanie szerokiej działalności społecznej i misji pełnionej każdego dnia przez kuratorów. Ponadto, koniecznym jest przedstawianie korzyści dla społeczeństwa w związku z działalnością resocjalizacyjno-wychowawczą i profilaktyczną na rzecz osób, które zbłądziły, naruszyły porządek prawny, ale potrzebują wsparcia i pomocy, aby prawidłowo funkcjonować, co pośrednio ma wpływ na poprawę bezpieczeństwa obywateli.

Kuratorzy dostrzegają konieczność propagowania wiedzy na temat wykonywanych zadań, również jako element poprawy bezpieczeństwa ich pracy, na co wskazywali w badaniach Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości w 2016 r. rekomendując: „budowanie świadomości społecznej dotyczącej ochrony funkcjonariusza, jakim jest kurator, np. organizacja kampanii społecznych, które informowałyby społeczeństwo o rzeczywistej roli i zadaniach kuratora”³³; „podjęcie działań mających na celu edukację społeczeństwa w zakresie promowania wiedzy na temat roli i zadań powierzanych kuratorom sądowym oraz znaczenia działalności kuratorskiej służby sądowej dla poprawy bezpieczeństwa obywateli”³⁴.

W 2016 roku przeprowadzone zostały badania ankietowe pod tytułem: *Zawód kuratora sądowego w Polsce: „praca..., misja..., pasja..., przygoda...?”*³⁵, w których wzięło udział 392 kuratorów zawodowych z 44 okręgów Sądów Okręgowych w Polsce. Powyższa inicjatywa została objęta Honorowym Patronatem Krajowej Rady Kuratorów, prof. zw. dr. hab. Marka Konopczyńskiego i Fundacji na Rzecz Rozwoju Probacji PROBARE. Badania dotyczyły poglądów kuratorów na temat wykonywanego przez nich zawodu, jego znaczenia i wpływu na różne sfery ich życia. W prowadzonych badaniach zastosowano ankietę elektroniczną CAWI, rozesłaną respondentom na służbowe adresy mailowe za pośrednictwem kuratorów okręgowych w formie linku, w którym została ona umieszczona wraz z pismem przewodnim wystosowanym przez autorów badań. Wyniki ankiet zostały zgromadzone w sieci i poddane dalszej analizie.

W niniejszym artykule przedstawione zostaną wybrane fragmenty raportu z przedmiotowych badań.

Doświadczenie zawodowe i wcześniejsze zatrudnienie kuratorów

Prawidłowe funkcjonowanie kuratorskiej służby sądowej zależy w dużym stopniu od właściwego doboru i wyszkolenia kadry zawodowej. Kuratorem zawodowym może być mianowany ten, kto między innymi: jest nieskazitelnego charakteru, jest zdolny ze względu na stan zdrowia do pełnienia powierzonych

³³ A. Janus-Dębska, M. Gronkiewicz-Ostaszewska, *Bezpieczeństwo kuratorów sądowych w świetle badania ankietowego*, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2016, s. 164.

³⁴ *Ibidem*, s. 190.

³⁵ A. Chmielewska, A. Janus-Dębska, G. Rybicka, *Zawód kuratora sądowego w Polsce: „praca..., misja..., pasja..., przygoda...?”*, badania przeprowadzone w 2016 r.

obowiązków, ukończył wyższe studia magisterskie z zakresu nauk pedagogiczno-psychologicznych, socjologicznych lub prawnych albo inne wyższe studia magisterskie i studia podyplomowe z zakresu nauk pedagogiczno-psychologicznych, socjologicznych lub prawnych³⁶. Realizacja zadań resocjalizacyjno-wychowawczych, diagnostycznych, profilaktycznych i kontrolnych powierzanych kuratorom sądowym, zakres odpowiedzialności za osoby znajdujące się w trudnej i skomplikowanej sytuacji życiowej, udzielanie wsparcia i pomocy rodzinom dysfunkcyjnym wymagają nie tylko wiedzy akademickiej, ale również odpowiednich indywidualnych predyspozycji osobowościowych adekwatnych do powierzonych obowiązków. Niewątpliwie cennym atutem przy podejmowaniu pracy kuratora jest wcześniejsze doświadczenie zawodowe, szczególnie związane z działalnością pomocową, wolontaryjną, o charakterze pedagogicznym, psychologicznym lub prawnym. Posiadanie wysoko rozwiniętych kompetencji społecznych i oświatowych, zasobów w postaci empatii, wrażliwości na otaczający świat, w niektórych sytuacjach intuicyjnego sposobu podejmowania decyzji, umiejętności perswazyjnych i mediacyjnych, kreatywności, niekonwencjonalnego działania, dociekliwości, posiadania silnie rozwiniętej umiejętności analitycznej, zmysłu obserwacji, elastyczność i samodzielność pomagają w pracy z osobami niedostosowanymi społecznie w zróżnicowanych i trudnych sytuacjach. Ważne są również kompetencje komunikacyjne, przez które rozumie się zdolność posługiwania się językiem odpowiednio do sytuacji i słuchacza³⁷. W literaturze przedmiotu wymieniane są również pewne walory moralne jak zaangażowanie w pracę, poczucie odpowiedzialności, troska o podopiecznego, siła charakteru, upór w dążeniu do celu, stanowczość oraz przekonanie o potrzebie postępowania zgodnie z humanistyczną hierarchią wartości³⁸. Kompetencje zawodowe kuratora ujawniają się w jego postawie pedagogicznej, w zdolnościach do nawiązywania kontaktów z podopiecznym i jego rodziną, do motywowania podopiecznych do zmiany, doborze metod pracy adekwatnych do pojawiających problemów, współpracy z instytucjami i organizacjami społecznymi, które zajmują się opieką, wychowaniem, resocjalizacją i świadczeniem pomocy społecznej³⁹.

Podczas badań prezentowanych w niniejszym artykule⁴⁰, 26,2% respondentów stwierdziło, że nie pracowało wcześniej w innym zawodzie niż kurator sądowy, dla 73,8% nie był to pierwszy wykonywany zawód.

³⁶ Art. 5 ust. 1 pkt 4 ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. o kuratorach sądowych (t.j. Dz.U. 2014, poz. 795).

³⁷ I. Kurcz, *Język i komunikacja*, [w:] J. Strelau (red. nauk.), *Psychologia. Podręcznik akademicki. Psychologia ogólna*, Gdańsk 2006, s. 246.

³⁸ Z. Markowicz, A. Węgliński (red.), *Skuteczna resocjalizacja. Doświadczenia i propozycje*, Lublin 2008, s. 180.

³⁹ M. Kopeć-Chrościcka, *Kurator sądowy – zadania profilaktyczne i resocjalizacyjne*, Warszawa 1984, s. 85-86.

⁴⁰ A. Chmielewska, A. Janus-Dębska, G. Rybicka, *Zawód kuratora sądowego w Polsce: „praca..., misja..., pasja..., przygoda...?”*, badania przeprowadzone w 2016 r.

Wykres 1. Badania własne przeprowadzone w 2016 r., *Zawód kuratora sądowego w Polsce: „praca..., misja..., pasja..., przygoda...?”*. Rozkład odpowiedzi na pytanie: „Czy wcześniej pracowałeś/pracowałeś w innym zawodzie niż kurator sądowy?”

Kuratorzy sądowi, którzy udzielili pozytywnej odpowiedzi na poprzednie pytanie, mieli za zadanie podać w jakim zawodzie wcześniej pracowali. Zdecydowana większość respondentów – 72,9% – przed podjęciem pracy kuratora wykonywała tylko jeden zawód. Pozostała część – 27,1% – pracowała w dwóch lub więcej zawodach. Duża część ankietowanych w trakcie swojej całej kariery zawodowej wykonywała zawody, które były związane z nauczaniem i wychowaniem, pracą socjalną (pracownicy wsparcia rodziny, pomocy społecznej i pracy socjalnej) oraz wsparciem osób w trudnej sytuacji społecznej lub zdrowotnej (pracownicy schronisk i fundacji)⁴¹.

Z analizowanych wypowiedzi ankietowanych można wywieść, że przed podjęciem pracy kuratora najczęściej wykonywali zawody (wykres 2):

- nauczyciela – nauczyciele akademicy, nauczania początkowego, nauczyciele różnych przedmiotów i specjalności, nauczyciele wspomagający;
- wychowawcy, opiekuna – wychowawca w Domu Dziecka, w Młodzieżowym Ośrodku Wychowawczym, w placówkach opiekuńczo-wychowawczych, w pogotowiu opiekuńczym, w Środowiskowym i Ochotniczym Hufcu Pracy, w świetlicy środowiskowej, w internacie, wychowawca w jednostce penitencjarnej, wychowawca młodzieży „trudnej”, wychowawca w zakładzie poprawczym, opiekun dla osób niepełnosprawnych intelektualnie;

⁴¹ Nazwa zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 7 sierpnia 2014 r. w sprawie klasyfikacji zawodów i specjalności na potrzeby rynku pracy oraz zakresu jej stosowania (Dz.U. 2014, poz. 1145).

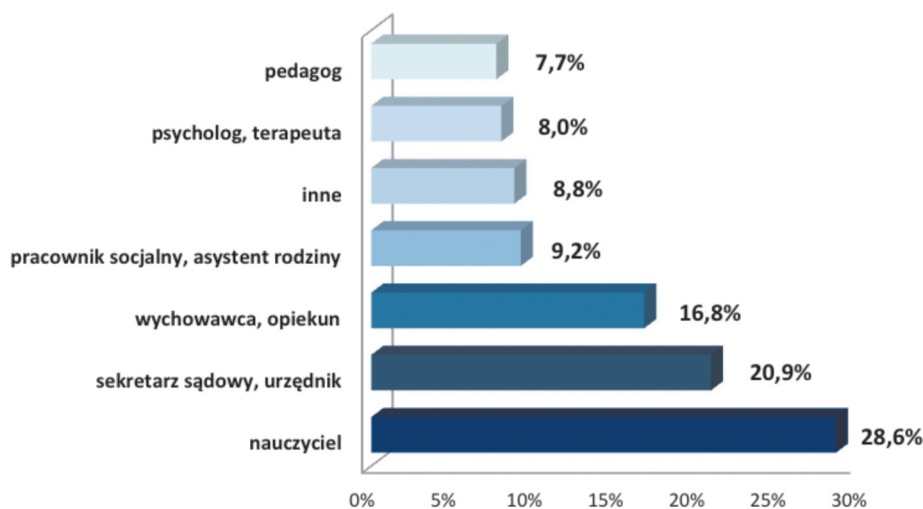
- pracownika socjalnego, asystenta rodziny – kierownik działu opiekuńczo-terapeutycznego w DPS, opiekun DPS, konsultant ds. przemocy w rodzinie;
- pedagoga – pedagog uliczny, oligofrenopedagog, pedagog szkolny;
- psychologa, terapeuty – terapeuta uzależnień, specjalista psychoterapii uzależnień, ergoterapeuta, socjoterapeuta, terapeuta osób upośledzonych intelektualnie, psychoterapeuta, psycholog w Pogotowiu Opiekuńczym, terapeuta zajęciowy, kierownik świetlicy socjoterapeutycznej.

Wszystkie wymienione powyżej zawody wskazane przez kuratorów polegają na udzielaniu profesjonalnej pomocy, wsparciu i nauczaniu, wymagają specjalistycznej wiedzy i umiejętności pracy z człowiekiem.

Blisko 21% ankietowanych zadeklarowało wcześniejsze wykonywanie takich zawodów, jak: sekretarz sądowy, urzędnik, pracownik biurowy/administracyjny.

Wykres 2. Badania własne przeprowadzone w 2016 r. *Zawód kuratora sądowego w Polsce: „praca..., misja..., pasja..., przygoda...?”*. Zawody wykonywane przez respondentów przed podjęciem pracy kuratora sądowego

Zawody wykonywane przed podjęciem pracy kuratora sądowego

Ze wszystkich osób, które udzieliły odpowiedzi na pytanie: „Jeżeli wcześniej pracowałaś/pracowałeś w innym zawodzie proszę wpisać w jakim?”, około 30% przed podjęciem pracy kuratora nie wykonywało zawodu związanego z szeroko rozumianym pomaganiem oraz wychowaniem. Czyli 70% osób podejmujących jako kolejne zatrudnienie pracę kuratora ma już doświadczenie w prowadzeniu działalności resocjalizacyjnej, opiekuńczej lub pedagogicznej. Prezentowane dane świadczą o tym,

że osoby, które decydują się na profesję kuratora sądowego, oprócz stosowanego wykształcenia oraz wiedzy i umiejętności zdobytych podczas rocznej aplikacji, w dużym stopniu posiadają również właściwe doświadczenie w zawodach wymagających szczególnych predyspozycji, ułatwiających nawiązywanie i utrzymywanie pozytywnych relacji z osobami znajdującymi się w trudnej sytuacji życiowej.

Samodzielność i autonomia kuratorów

Wykonywanie zawodu kuratora w wielu niestandardowych sytuacjach wymaga umiejętności twórczego, elastycznego i kreatywnego myślenia. Kreatywnością nazywamy cechę indywidualną, polegającą na zdolności do tworzenia nowych pomysłów. W psychologii twórczości stwierdzone zostały związki twórczości z niezależnością sądów i autonomią jednostki, szerokością jej zainteresowań, „siłą ego”, wiarą we własne możliwości i wysokim poziomem energii działania⁴².

Czy w zawodzie związanym z wykonywaniem orzeczeń sądu, w sformalizowanym systemie przepisów regulujących postępowanie, jest miejsce na twórcze, samodzielne działanie? Według „Słownika wyrazów obcych”⁴³: „autonomia” oznacza samostanowienie, prawo do samodzielnego i niezależnego rozstrzygnięcia spraw, natomiast w etyce – niezależność od norm etycznych zewnętrznych innych niż własne sumienie⁴⁴.

Marta Łuczyńska twierdzi, że autonomia w pracy socjalnej jest pożądana, ale w rzeczywistości pracownik wykonujący tego typu zawód porusza się między klientem a agencją, starając się optymalnie zaspokoić potrzeby tego pierwszego i nie narazić interesów instytucji⁴⁵. Stawia tezę, że kwestie braku autonomii pracownika organizacji biurokratycznej stoją w całkowitej sprzeczności z wymogami, jakie stawia fakt bycia profesjonalistą. Sytuacja taka może rodzić konflikt pomiędzy dwoma typami autorytetu, którym poddani są jednocześnie pracownicy instytucji – formalnego i profesjonalnego. Autorytet formalny, który wiąże się z władzą hierarchiczną, wyznacza zasadność działania pracownika w zgodzie z przepisami i decyzją przełożonego. Autorytet profesjonalny odnosi się do autonomicznych decyzji, za które odpowiedzialność bierze jednostka poddana ocenie jedynie przez własną grupę zawodową, zinternalizowane normy zawodowe i innych profesjonalistów. Tym samym autonomia staje się wartością kultury organizacyjnej profesjonalizmu⁴⁶.

⁴² E. Nęcka, *Twórczość*, [w:] J. Strelau (red. nauk.), *Psychologia. Podręcznik akademicki. Psychologia ogólna*, Gdańsk 2006, s. 784, 804.

⁴³ J. Tokarski (red.), *Słownik wyrazów obcych PWN*, Warszawa 1980.

⁴⁴ *Ibidem*, s. 60.

⁴⁵ M. Łuczyńska, *Pracownicy socjalni w procesie profesjonalizacji*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2013, s. 41

⁴⁶ *Ibidem*, s. 42, zob. szerzej: J. Hardy, *Values i Social Policy*, Routledge & Kegan Paul, London 1981, rozdział: *Bureaucracy versus Professionalism*, s. 52-64.

Kurator sądowy realizując swoje ustawowe zadania, działając w ramach ściśle określonych przepisach prawa, w pewnych strukturach organizacyjnych, zależnościach funkcjonalnych i hierarchicznych, z precyzyjnie określonym podziałem kompetencji posiada uprawnienie do swobodnego wyboru metod i środków oddziaływania, zgodnych z aktualnym stanem wiedzy z zakresu pedagogiki, psychologii i resocjalizacji oraz pracy socjalnej (art. 5 Kodeksu etyki kuratora sądowego)⁴⁷. Zdaniem Pawła Łukowa⁴⁸, autonomia (dyskrecjonalność) jest charakterystyczna dla zawodów prawniczych, natomiast podległość służbowa w hierarchii organizacyjnej wymiaru sprawiedliwości może powodować zagrożenia dla niezależności kuratora. Dlatego też pewne sytuacje wymagają od kuratora stanowczości, przekonania o słuszności własnej opinii, a czasem także odwagi. Sformalizowanie czynności sprzyja rutynie i jednakowemu traktowaniu przypadków odmiennych. Aby temu zapobiec, konieczne jest rozwijanie potrzeby „uważności”, wrażliwości na szczegóły i empatii⁴⁹.

Dyskrecjonalność w zawodzie kuratora oznacza nie tylko poufność, ale także samodzielność decyzyjną, możliwość swobodnego uznania, oceny i decyzji⁵⁰. P. Łuków dostrzega pewne zagrożenia spowodowane urzędniczymi aspektami pracy kuratora i zbyt formalistycznym traktowaniem czynności dokumentacyjnych, przestrzeganiem litery przepisu w połączeniu z brakiem inicjatywy wobec rzeczywistych problemów podopiecznych⁵¹.

Czynności przewidziane w przepisach powinny być narzędziami służącymi do osiągnięcia celów, którym służy system prawa, jednakże:

- narzędzia często bywają niedoskonałe, bo procedury to tylko przybliżenia sposobów dochodzenia do trafnych decyzji, z których wiele dotyczy okoliczności wyjątkowych i niepowtarzalnych;
- procedury wymagają poprawiania i inicjatywy wprowadzania zmian ze strony użytkowników tych procedur;
- wrażliwość na zło i krzywdę, pragnienie poprawy cudzego losu wymaga czasem odwagi, podjęcia dodatkowej odpowiedzialności, aktywnego działania na polu szerszym niż własne obowiązki zawodowe;
- formalizm bywa przykrywką dla tchórzliwości, kunktatorstwa i ślepego posłuszeństwa⁵².

Dlatego też zawód kuratora powinny wykonywać osoby, które mają motywację prospołeczną, co wymaga specyficznego typu myślenia, bardziej abstrakcyjnego, refleksyjnego i długofalowego, jak również niezależności i odpowiedzialności. Według M. Łuczyńskiej, tylko człowiek niezależny, autonomiczny

⁴⁷ Uchwała Krajowej Rady Kuratorów z dnia 6 maja 2004 roku, Kodeks etyki kuratora sądowego.

⁴⁸ P. Łuków, Kodeks etyki kuratora sądowego, prezentacja multimedialna, Szkolenie dla kuratorów sądowych, Jedlnia 2010 (niepublikowane).

⁴⁹ *Ibidem*.

⁵⁰ J. Tokarski (red.), *Słownik wyrazów obcych...*, *op. cit.*, s. 167.

⁵¹ P. Łuków, *Kodeks etyki kuratora sądowego...*, *op. cit.*

⁵² *Ibidem*.

może być człowiekiem odpowiedzialnym. Miarą odpowiedzialności jest stosunek człowieka do powierzonych mu obowiązków i reguł postępowania. Jedynie ludzie mający świadomość motywów własnego postępowania, potrafiących je wyjaśnić oraz posiadających własny system wartości, którym kierują się w życiu, możemy nazwać odpowiedzialnymi⁵³.

Podczas prowadzonych badań⁵⁴, kuratorzy zostali zapytani o możliwość podejmowania samodzielnych decyzji w związku z wykonywaniem obowiązków służbowych. Blisko 80% respondentów wskazało, że tylko częściowo ma możliwość autonomicznego działania, natomiast 17,6% uważa, że w pełni podejmuje samodzielne decyzje. Tylko niewiele ponad 3% negatywnie wypowiedziało się na temat swobody funkcjonowania kuratorów.

Wykres 3. Badania własne przeprowadzone w 2016 r. *Zawód kuratora sądowego w Polsce: „praca..., misja..., pasja..., przygoda...?”*. Rozkład odpowiedzi na pytanie: „Czy Twoim zdaniem kurator w swojej pracy może podejmować autonomiczne (samodzielne) decyzje?”

⁵³ M. Łuczyńska, *O odpowiedzialności etycznej pracownika socjalnego*, [w:] W. Kaczyńska (red.), *O etyce służb społecznych*, Warszawa 2010.

⁵⁴ A. Chmielewska, A. Janus-Dębska, G. Rybicka, *Zawód kuratora sądowego...*, *op. cit.*

Ankietowani, którzy udzielili pozytywnej odpowiedzi na poprzednie pytanie wskazywali na przeszkody ograniczające suwerenność kuratorów. Dla największej grupy kuratorów (45,8%) barierą uniemożliwiającą samodzielność zawodową jest: „biurokracja i sformalizowane podejście do zawodu kuratora”, następne 30,6% respondentów uznało, że duże ograniczenie stanowią „przepisy prawne”. Dla mniejszej grupy kuratorów przeszkodę stanowią: „wykonywanie innych obowiązków nie leżących w kompetencjach kuratorów (np. prac sekretarskich)” – 11,5%, „nadzór kierownika zespołu” – 6,2%, „nadzór kuratora okręgowego” – 1,7%.

W otwartej części kafeterii, kuratorzy podawali następujące odpowiedzi dotyczące ograniczeń: „brak umocowań prawnych kuratora rodzinnego jako organu wykonawczego”, „interpretacja przepisów przez sędziów”, „przepisy prawne oraz zbyt ni formalizm”, „splot odpowiedzi: przepisy prawne, wykonywanie innych obowiązków, biurokracja”, „brak konsekwencji we współpracy sądu z działaniami podejmowanymi przez kuratora”, „obecny status kuratora rodzinnego”, „konieczność konsultacji decyzji z sędzią”, „brak możliwości współtworzenia przepisów prawnych oraz brak instrumentu obrony swoich decyzji w przypadku odmiennej oceny sytuacji przez sąd”, „jako kurator rodzinny nie mam wielu narzędzi, czasami samodzielność doskwiera”, „nie do końca sprecyzowana pozycja kuratora w systemie wykonawczym. Z jednej strony ogrom zadań i wymagań, a z drugiej znikoma pozycja tak formalna, jak i realna w strukturach sądownictwa, jak i szerzej w ogólnym aspekcie wychowawczo-penitencjarnym”.

Wykres 4. Badania własne przeprowadzone w 2016 r. *Zawód kuratora sądowego w Polsce: „praca..., misja..., pasja..., przygoda...?”*. Rozkład odpowiedzi na pytanie: „Jakie Twoim zdaniem istnieją bariery uniemożliwiające samodzielność zawodową?”

Powyższe odpowiedzi świadczą o tym, że władza hierarchiczna, wyznaczająca zasadność działania pracownika w zgodzie z przepisami i decyzją przełożonego nie ogranicza samodzielności kuratora, tak jak to ma miejsce w innych zawodach⁵⁵. Obecnie ustawa o kuratorach sądowych przewiduje uprawnienia kuratora okręgowego do dokonywania kontroli i oceny pracy kuratorów sądowych oraz przeprowadzanie wizytacji i lustracji, a także możliwość zlecenia tych czynności kierownikowi zespołu kuratorskiej służby sądowej (art. 37 ust. 2 pkt 5 u.o.k.s.), jednakże brak jest przepisów wykonawczych uszczegółwiających te zadania. Uchylone Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 25 października 2002 r. w sprawie trybu sprawowania nadzoru nad działalnością administracyjną sądów⁵⁶, w § 23 szczegółowo precyzowało zakres obowiązków kuratora okręgowego w ramach nadzoru sprawowanego nad działalnością kuratorskiej służby sądowej w zakresie:

- 1) kontroli obciążenia i efektywności pracy podległych kuratorów sądowych;
- 2) wydawania stosownych poleceń, co do sposobu prowadzenia spraw;
- 3) kontroli akt spraw prowadzonych przez kuratorów;
- 4) analizy prawidłowości realizacji zadań służbowych.

Po uchyleniu cytowanego rozporządzenia z dniem 28 marca 2012 roku, zróżnicowana została praktyka dotycząca kompetencji kuratorów okręgowych w zakresie wydawania poleceń odnośnie sposobu prowadzenia sprawy.

Kurator okręgowy pełni funkcje menadżerskie wobec podległych kuratorów, w odniesieniu do całości ich działalności: kieruje, nadzoruje, kontroluje i koordynuje, a ponadto uczestniczy w tworzeniu służby kuratorskiej w okręgu (art. 37 ust. 2 pkt 7, 8, 9 u.o.k.s.) i jej wizerunku wobec organów sądowych oraz instytucji pozasądowych (art. 37 ust. 2 pkt 3, 11 u.o.k.s.). W przedmiocie uprawnień nadzorczych kuratora okręgowego Ministerstwo Sprawiedliwości w piśmie nr DWOiP-5400-13/13 przedstawiło swoje stanowisko: „Kurator okręgowy sprawuje merytoryczny i administracyjny nadzór nad funkcjonowaniem kuratorskiej służby sądowej w okręgu, co wynika z zakresu jego działania określonego w art. 37 ust. 2 ustawy z dn. 27 lipca 2010 r. o kuratorach sądowych (...). Do jego podstawowych kompetencji należy kontrola i ocena pracy kuratorów sądowych, w tym kuratorów zawodowych oraz przeprowadzanie wizytacji i lustracji (pkt 5). Utrata z dniem 28 marca 2012 r. mocy obowiązującej przez rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 25 października 2002 r. w sprawie trybu sprawowania nadzoru nad działalnością sądów (...) w żaden sposób zakresu tych kompetencji nie uszczupliło ani nie zmodyfikowało, ponieważ mają one umocowanie ustawowe. Pominięcie w nowym rozporządzeniu (...) całego kompleksu uregulowań odnoszących się do szczegółowego trybu sprawowania nadzoru nad kuratorską służbą sądową oraz sposobu dokumen-

⁵⁵ M. Łuczyńska, *Pracownicy socjalni w procesie...*, op. cit., s. 43-45.

⁵⁶ Dz.U. 2002 Nr 187, poz. 1564.

towania czynności nadzorczych wynika z braku stosownego w tym zakresie upoważnienia ustawowego i oznacza, że ustawodawca uznał za wystarczające w tym zakresie regulacje rangi ustawowej. W świetle powołanych przepisów kompetencje kuratora okręgowego obejmują wszelkie działania natury merytorycznej i organizacyjnej służące zapewnieniu prawidłowego funkcjonowania kuratorskiej służby sądowej w okręgu, które kurator okręgowy uzna za stosowne, w tym kontrolę i ocenę efektywności pracy podległych kuratorów sądowych oraz prawidłowości prowadzenia konkretnych spraw i realizacji innych zadań służbowych, a także wydawanie związanych z tym poleceń służbowych. Z przytoczonego wyżej przepisu należy też wnioskować, że realizacja zadań nadzorczych odbywa się poprzez przeprowadzanie lustracji i wizytacji zespołów kuratorskich, których zakres i termin wykonania również należy do uznania kuratora okręgowego⁵⁷.

Kierownik zespołu ma jedynie uprawnienia do nadzorowania terminowości wykonywania obowiązków przez kuratorów sądowych (art. 41 ust. 1 pkt 10 u.o.k.s.). Ustawa z dnia 9 lipca 2015 r. o zmianie ustawy o kuratorach sądowych⁵⁸ wprowadza znaczące zmiany dotyczące merytorycznego nadzoru kierownika zespołu kuratorskiego, poprzez poszerzenie zakresu obowiązków o:

- 1) koordynowanie i nadzorowanie pracy kuratorów zespołu, w szczególności poprzez:
 - a) analizę obciążenia pracą,
 - b) organizowanie współpracy kuratorów zawodowych z właściwym samorządem i organizacjami społecznymi, które statutowo zajmują się opieką, wychowaniem, resocjalizacją, leczeniem i świadczeniem pomocy społecznej w środowisku otwartym,
 - c) wydawanie poleceń dotyczących organizacji pracy kuratorów zawodowych w zespole,
 - d) bieżącą kontrolę akt spraw prowadzonych przez kuratorów sądowych,
 - e) kontrolę terminowości, efektywności i prawidłowości wykonania zadań i obowiązków,
 - f) wydawanie poleceń dotyczących sposobu prowadzenia spraw i wykonania zadań i obowiązków⁵⁹.

W ocenie Trybunału Konstytucyjnego, obecnie obowiązujący przepis art. 41 ust. 1 u.o.k.s. dotyczący obowiązków kierownika do podejmowania działań niezbędnych dla prawidłowego funkcjonowania zespołu oznacza wykonywanie przez kierownika takich czynności, które umożliwią członkom zespołu, czyli kuratorom,

⁵⁷ Pismo nr DWOiP-5400-13/13 z dnia 5 kwietnia 2013 roku, Ministerstwo Sprawiedliwości, niepublikowane.

⁵⁸ W dniu 7 sierpnia 2015 ustawa została przekazana Prezydentowi do podpisu; 27 sierpnia 2015 roku Prezydent RP skierował do Trybunału Konstytucyjnego wniosek o zbadanie zgodności z Konstytucją przepisów ustawy z dnia 9 lipca 2015 roku o zmianie ustawy o kuratorach sądowych.

⁵⁹ Ustawa z dnia 9 lipca 2015 r. o zmianie ustawy o kuratorach sądowych, Druk nr 3409 (Prezydent RP przekazał ustawę do Trybunału Konstytucyjnego).

realizację ustawowego zadania polegającego na wykonywaniu orzeczeń w sprawach karnych oraz rodzinnych i nieletnich. Przede wszystkim chodzi tu o właściwą organizację pracy w sensie administracyjnym i technicznym⁶⁰.

W przywołanym wyżej orzeczeniu Trybunał Konstytucyjny wskazał, iż poprzez koordynowanie należy rozumieć uporządkowanie, planowanie i organizowanie współdziałania. Jest to zsynchronizowanie działań cząstkowych, co pozwala skutecznie osiągnąć wspólny cel i realizować jednakowe priorytety. W ocenie Trybunału, w zakresie pojęcia „prawidłowego funkcjonowania” bez wątplenia nie mieści się uprawnienie kierownika do żądania sprawozdania z objęcia, przebiegu i zakończenia dozoru, które są kompetencjami z zakresu merytorycznego nadzoru nad przebiegiem postępowania wykonawczego, przysługującymi organowi wykonawczemu⁶¹. Z uwagi na powyższe, ustawodawca dokonał odpowiednich zmian legislacyjnych poprzez zmianę art. 2 pkt 6 Kodeksu karnego wykonawczego, przez co kierownik zespołu został zaliczony do kręgu organów postępowania karnego wykonawczego⁶². Wymienione działania ustawodawcy zmierzają do zmodyfikowania zasad nadzoru nad pracą kuratorów, co zostało wyrażone w uzasadnieniu do ww. nowelizacji ustawy o kuratorach sądowych: „projektowane rozwiązanie, ukierunkowane na wzmocnienie pozycji ustrojowej kierownika zespołu kuratorskiej służby sądowej, jest konieczne dla poprawy jakości i sprawności pracy kuratorów sądowych. W dotychczasowym modelu ustrojowym kierownik w praktyce wypełniał funkcje administracyjno-biurowe, a jego kompetencje w zakresie merytorycznego oddziaływania (korygowania) na pracę podległych kuratorów były powszechnie kwestionowane (...). Niejasność obowiązujących przepisów stała się podstawą do powszechnego podważania merytorycznych kompetencji kierownika w stosunku do kuratorów kierowanego przez niego zespołu, uniemożliwiając kierownikowi efektywne zarządzanie zespołem. W toku wieloletniej pracy nadzorczej, w tym lustracji wybranych zespołów kuratorskiej służby sądowej, stwierdzono, że aktywność kierownika zespołu w konkretnych sprawach pozostawała niezauważalna”⁶³. Natomiast nie budzą wątpliwości ustawodawcy kompetencje kuratora okręgowego: „kurator okręgowy, stojący na czele kuratorskiej służby sądowej w okręgu, już w obecnym stanie prawnym jest wyposażony w kompetencje merytoryczne względem podległych kuratorów sądowych, w szczególności może ingerować i wydawać wiążące polecenia w sprawach oraz oceniać prawidłowość wykonywania obowiązków służbowych”⁶⁴.

⁶⁰ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 16 grudnia 2014 r. sygn. akt U 2/14, Uzasadnienie; Projekt Ustawy o zmianie ustawy o kuratorach sądowych, Uzasadnienie, Druk nr 3409, <http://www.sejm.gov.pl/Sejm7.nsf/PrzebiegProc.xsp?nr=3409> [dostęp: 10.01.2016].

⁶¹ *Ibidem*.

⁶² Ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2015, poz. 396).

⁶³ Projekt Ustawy o zmianie ustawy o kuratorach sądowych, Uzasadnienie, Druk nr 3409,

⁶⁴ *Ibidem*.

Dla blisko 80% respondentów barierami uniemożliwiającymi samodzielność zawodową są: „biurokracja i sformalizowane podejście do zawodu kuratora” (45,8%) oraz „przepisy prawne” (30,6%).

Jednym z podstawowych zadań kuratorskiej służby sądowej jest dostarczenie sądowi informacji o osobie, której postępowanie dotyczy, środowisku w którym żyje, trudnościach i przeszkodach w jej prawidłowym funkcjonowaniu oraz możliwościach pozytywnej zmiany. Na podstawie art. 172 § 2 k.k.w. kurator wykonujący orzeczenia w sprawach karnych obowiązany jest do składania sądowi okresowych sprawozdań z przebiegu dozoru. Sprawozdania wskazane w tym przepisie sądowy kurator zawodowy przedkłada kierownikowi zespołu kuratorskiego, a następnie składa sądowi.

Sąd właściwy do nadzoru nad wykonywaniem orzeczenia w zakresie dozoru, na podstawie art. 169a § 2 k.k.w. kontroluje i ocenia:

- legalność i prawidłowość wykonywania dozoru;
- wykonywanie zadań probacyjnych i działalności wychowawczej kuratora sądowego oraz przebiegu procesu resocjalizacji skazanego;
- prawidłowość sporządzania przez kuratora sądowego dokumentacji i prowadzenia akt dozoru.

Przepis ten został dodany Ustawą z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw⁶⁵. Jednakże, pierwotna wersja projektu przedmiotowej nowelizacji ustawy nie zawierała powyżej propozycji wprowadzenia merytorycznego nadzoru sądu, obejmującego także ocenę metodyki pracy resocjalizacyjno-wychowawczej. Pojawiła się ona w trakcie prac legislacyjnych. Dlatego też, w uzasadnieniu do projektu cytowanej ustawy nie zostały wskazane argumenty, które przemawiały za wprowadzeniem tego zapisu.

Kazimierz Postulski w komentarzu do artykułu 169a § 2 k.k.w. stwierdza, iż nie przewiduje on żadnych instytucjonalnych form, w jakich ma być sprawowany nadzór sądu nad wykonywaniem dozoru, co określa jako wadę tego przepisu. W Jego ocenie, formy nadzoru, które wymienia art. 169b § 2 k.k.w., powinny być realizowane „przy okazji” zapoznawania się z aktami dozoru lub inną dokumentacją prowadzoną przez kuratora dotyczącą dozoru, w związku z rozpoznawaniem na posiedzeniu spraw dotyczących skazanych pozostających pod dozorem (np. podczas zaznajamiania się z upomnieniami wydanymi na podstawie art. 173 § 4 i 5 k.k.w.). Zapoznając się z tą dokumentacją, sędzia jest w stanie ocenić, czy kurator legalnie i prawidłowo realizuje zadania wymienione w powołanym przepisie. Z treści omawianego przepisu nie wynika, aby czynność sądu nazwana „nadzorem” wymagała podejmowana decyzji procesowych. Według K. Postulskiego, wymieniony w art. 169a § 1 k.k.w. „sąd” nie oznacza organu w postaci sądu orzekającego w formie postanowienia ani sędziego podejmującego decyzje w rozumieniu art. 7 k.k.w., ale instytucję w osobie prezesa sądu, przewodniczącego wydziału lub

⁶⁵ Dz.U. 2015, poz. 396.

sędziego, wykonującego czynności o charakterze administracyjno-technicznym. Reakcją, będącą następstwem tego rodzaju nadzoru, może być z jednej strony zwrócenie kuratorowi uwagi na stwierdzone uchybienia, zaś z drugiej – skrajnej – zainicjowanie podjęcia przez właściwe organy czynności dyscyplinujących⁶⁶.

Zgodnie z delegacją ustawową zawartą w art. 12 u.o.k.s. Minister Sprawiedliwości określił, w drodze rozporządzenia, szczegółowy sposób wykonywania uprawnień i obowiązków kuratorów sądowych, uwzględniając potrzebę szybkiego wykonywania orzeczeń sądu oraz zagwarantowania praw i interesów podopiecznych. Pierwotnie tę materię, wspólnie dla pionu karnego i rodzinnego, regulowało rozporządzenie z dnia 12 czerwca 2003 r. w sprawie szczegółowego sposobu wykonywania uprawnień i obowiązków kuratorów sądowych⁶⁷. Po zmianach wprowadzonych rozporządzeniem z dnia 26 lutego 2013 r. zmieniającym rozporządzenie w sprawie szczegółowego sposobu wykonywania uprawnień i obowiązków kuratorów sądowych⁶⁸, aktem wykonawczym określającym szczegółowy sposób wykonywania przez kuratorów sądowych uprawnień i obowiązków w sprawach rodzinnych i nieletnich, pozostało rozporządzenie z 2003 roku⁶⁹.

Rozporządzeniem określającym sposób i tryb wykonywania czynności przez kuratorów dla dorosłych, a także sposób i tryb wykonywania dozoru stosowanego w związku z orzeczonymi karami, środkami karnymi, zabezpieczającymi oraz profilaktycznymi, jest rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 czerwca 2016 r. w sprawie sposobu i trybu wykonywania czynności przez kuratorów sądowych w sprawach karnych wykonawczych (Dz.U. 2016, poz. 969). Odnosi się ono również do obowiązków kuratora w zakresie: wykonywania kary ograniczenia wolności i pracy społecznie użytecznej, kontroli wykonania przez skazanego obowiązków probacyjnych, sprawowania nadzorów, o których mowa w art. 181a § 2 k.k.w. oraz czynności związanych z przygotowaniem skazanego do życia po zwolnieniu z zakładu karnego.

W uwagach do projektu ww. rozporządzenia samorząd kuratorski odniósł się do zagadnienia związanego ze sporządzaną przez kuratorów dokumentacją: „§ 9 pkt 2 – projektowany przepis powiela dotychczasowe unormowania prawne, które w naszej ocenie prowadzą do skoncentrowania aktywności kuratorów na czynnościach biurowych i generowaniu znacznej ilości dokumentacji, która nie wydaje się być przydatna dla sądu, jak i dla wytwarzającego ją kuratora. (...) Obowiązek sporządzania i składania sprawozdań z dozoru co 6 miesięcy – niezależnie od potrzeb sądu – będzie zbędnym powtarzaniem opisu czynności udokumentowanych w kartach czynności. Wprowadzenie kart czynności miało na celu ograniczenie biurokracji, projektowane rozwiązanie jest działaniem

⁶⁶ K. Postulski, *Lex Omega dla Sądów 2015*, Komentarz do art. 169a.

⁶⁷ Dz.U. 2003 Nr 112, poz. 1064.

⁶⁸ Dz.U. 2013, poz. 325.

⁶⁹ Obwieszczenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 5 maja 2014 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości w sprawie szczegółowego sposobu wykonywania uprawnień i obowiązków kuratorów sądowych (Dz.U. 2014, poz. 989).

odwrotnym. Należy ograniczyć rozmiar dokumentacji prowadzonej w formie opisowej⁷⁰.

Dla 11,5% respondentów przeszkodę uniemożliwiającą samodzielność zawodową stanowi „wykonywanie innych obowiązków nie leżących w kompetencjach kuratora (np. prac sekretarskich)”⁷¹.

Artykuł 42 u.o.k.s stanowi, iż czynności z zakresu obsługi biurowej zespołu wykonują pracownicy wydziałów sądu rejonowego, na rzecz których zespół wykonuje zadania. Prezes sądu rejonowego może utworzyć sekretariat zespołu. Na dzień 31 grudnia 2016 roku na 552 zespoły kuratorskie w całej Polsce jedynie 10 zespołów pozostawało bez obsługi sekretarskiej⁷². W 2016 roku Ministerstwo Sprawiedliwości przekazało do obsługi zespołów kuratorskich 70 dodatkowych etatów urzędniczych⁷³. Niewątpliwie sytuacja w zakresie wykonywania czynności sekretarskiej znacznie poprawiła się w ostatnich latach. W 2007 roku na 498 zespołów w Polsce, aż 175 (35%) nie posiadało obsługi biurowej⁷⁴. W niektórych sądach nadal zdarza się, że jeden pracownik zostaje wyznaczony do obsługi dwóch zespołów kuratorskich lub wykonuje zadania na rzecz zespołów w niepełnym wymiarze czasu pracy.

Do powyższego zagadnienia w opinii dotyczącej projektu ustawy o zmianie ustawy o kuratorach sądowych w 2015 roku odnosił się Jerzy Słyk: „przeprowadzone badania empiryczne wskazują na przeciążenie kuratorów obowiązkami o charakterze technicznym i biurowym. Badanie ankietowe przeprowadzone w 2005 r. na grupie aż 2 124 kuratorów wskazały, że obowiązki o charakterze administracyjnym stanowią drugą z kolei najbardziej czasochłonną grupę wykonywanych przez nich zadań. Większość ankietowanych kuratorów poświęcało na tego rodzaju czynności od 15 do 30% czasu pracy (...). Należy podkreślić, że od czasu prowadzenia przywołanych badań, zakres obowiązków kierownika zespołu kuratorskiej służby sądowej oraz kuratorów uległ istotnemu poszerzeniu. Przytoczone wyżej względy zdecydowanie przemawiają na rzecz wsparcia pracy zespołów kuratorskiej służby sądowej obsługą biurową w postaci obligatoryjnie tworzonych sekretariatów. Zapewnienie takiej pomocy jest konieczne w aktualnym stanie prawnym i tym bardziej wskazane jest w perspektywie

⁷⁰ Pismo z dnia 31 marca 2016 r. Krajowa Rada Kuratorów, sygn. KRK 22/IV/2016, http://kurator.webd.pl/wp-content/uploads/2016/04/KRK_opinia_176kkw.pdf [dostęp: 10.01.2017].

⁷¹ Szeroki zakres obowiązków sekretariatów zespołów rodzinnych i karnych obrazują przepisy Działu II (§ 504-§ 509a) *Biurowość kuratorskiej służby sądowej*, Zarządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 12 grudnia 2003 r. w sprawie organizacji i zakresu działania sekretariatów sądowych oraz innych działów administracji sądowej (Dz. Urz. MS z dnia 31 grudnia 2003 r. Nr 5, poz. 22 z późn. zm.).

⁷² Sprawozdanie z działalności kuratorskiej służby sądowej za rok 2016 (symbol MS-S40), Dział 1.3. Liczba zespołów kuratorskich i realizacja art. 42 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. o kuratorach sądowych.

⁷³ Pismo Pana Patryka Jaki, Sekretarza Stanu w Ministerstwie Sprawiedliwości, nr DB-311-541/16/1 z dnia 16 marca 2016 roku.

⁷⁴ Sprawozdanie z działalności kuratorskiej służby sądowej za rok 2007 (symbol MS-S40).

nakładania na kuratorów nowych obowiązków, wynikających między innymi z projektowanego brzmienia art. 41 ustawy o zmianie ustawy o kuratorach sądowych, jak również dokonanych już nowelizacji, w szczególności dotyczących art. 2 pkt 6 k.k.w. oraz art. 169b k.k.w.”⁷⁵.

Zakres obowiązków kuratorów sądowych, wynikający z aktualnych przepisów prawnych, nie obejmuje czynności o charakterze biurowym i technicznym. Specyfika zadań kuratora sądowego koncentruje na pracy „w terenie”, w bezpośrednim kontakcie z podopiecznym oraz na współpracy z właściwym samorządem i organizacjami społecznymi, które statutowo zajmują się opieką, wychowaniem, resocjalizacją, leczeniem i świadczeniem pomocy społecznej. Określony w taki sposób charakter pracy kuratora sądowego w środowisku otwartym związany jest z zadaniowym czasem pracy wykonywanej w terenie oraz w ramach pełnienia dyżurów w siedzibie sądu (art. 13 u.o.k.s.). Z uwagi na powyższe nie powinno budzić wątpliwości, że określone w ustawie o kuratorach sądowych obowiązki o charakterze organizacyjnym powinny mieć charakter wtórny i nie powinny utrudniać wskazanych wyżej zadań merytorycznych, ale sprzyjać ich wykonaniu⁷⁶.

Z brzmienia artykułu 42 ust. 1 u.o.k.s. wynika obligatoryjny charakter zapewnienia obsługi biurowej zespołów kuratorskiej służby sądowej. Jednakże sformułowanie art. 42 ust. 2 u.o.k.s., który stanowi, że prezes sądu rejonowego może utworzyć sekretariat zespołu, wskazuje na fakultatywność tworzenia tych sekretariatów⁷⁷. Obligatoryjność tworzenia sekretariatów zespołów wynika również z Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 23 grudnia 2015 r. *Regulamin urzędowania sądów powszechnych*, § 23 ust. 1 „w każdym wydziale, opiniodawczym zespole sądowych specjalistów i zespole kuratorskiej służby sądowej tworzy się sekretariat”⁷⁸.

Katarzyna Gromek brak obsługi sekretarskiej oceniła jako praktykę „wysoce naganną” i wskazała, że „zadaniem osób funkcyjnych w sądzie (...) jest dbałość o prawidłowe wykorzystanie czasu pracy kuratorów zawodowych z przeznaczeniem go wyłącznie na realizację ustawowych obowiązków kuratorskich, z wyłączeniem czynności biurowych”⁷⁹. W praktyce zdarza się, że czynności techniczne i biurowe przejmują na siebie sami kierownicy zespołów i kuratorzy,

⁷⁵ J. Słyk, *Opinia dotycząca projektu ustawy o zmianie ustawy o kuratorach sądowych*, Wydział Prawa i Administracji UKSW Instytut Wymiaru Sprawiedliwości 786/15, Warszawa, 8 maja 2015 r., s. 1-3, <https://legislacja.rcl.gov.pl/projekt/52538/katalog/52540#52540> [dostęp: 10.01.2017]. Opinia została sporządzona przez eksperta zewnętrznego – na zlecenie Biura Analiz Sejmowych – w celu przygotowania materiałów odpowiadających na pytania zgłoszone przez posłów, organy Sejmu lub Kancelarii Sejmu.

⁷⁶ J. Słyk, *Opinia dotycząca projektu ustawy...*, *op. cit.*, s. 1-3.

⁷⁷ A. Rzepniewski, *Organizacja kuratorskiej służby sądowej*, [w:] T. Jedynak, K. Stasiak (red.), *Zarys metodyki pracy kuratora sądowego*, Warszawa 2008, s. 116.

⁷⁸ Dz.U. z dnia 30 grudnia 2015 r. z późn. zm.

⁷⁹ K. Gromek, *Kuratorzy sądowi. Komentarz do ustawy z 27 lipca 2001 r.*, Warszawa 2002, s. 224.

kierujący się poczuciem odpowiedzialności zawodowej i potrzebą zapewnienia funkcjonowania zespołu⁸⁰.

Jako inne czynności nie leżące w kompetencjach kuratora można wymienić obowiązki związane z zastępowaniem kierownika zespołu. Ustawa o kuratorach sądowych nie przewiduje funkcji zastępcy kierownika, na co zwróciła uwagę Krajowa Rada Kuratorów w opinii do projektu ustawy o zmianie ustawy o kuratorach sądowych z dnia 8 kwietnia 2015 r.: „należy wskazać na podnoszony od wielu lat przez kuratorską służbę sądową problem wykonywania obowiązków i kompetencji kierownika ZKSS w przypadku jego dłuższej nieobecności (urlop dla poratowania zdrowia, urlop wypoczynkowy, zwolnienie lekarskie). Należy zwrócić uwagę, że nie ma obowiązujących przepisów pozwalających na przekazanie kompetencji kierownika innemu kuratorowi, jak to jest chociażby w przypadku przewodniczącego wydziału, dla którego zarówno na podstawie art. 2 pkt 2 k.k.w., jak również art. 11 u.s.p. można powołać zastępcę albo w przypadku prezesa sądu wskazać upoważnionego sędziego (patrz art. 2 pkt 2 k.k.w.)”⁸¹.

Ustawodawca poszerzając w ostatnich latach zakres obowiązków kuratorów sądowych, zwłaszcza polegających na zwiększeniu czynności biurowych, powinien mieć na względzie, iż jednym z podstawowych zadań kuratorów sądowych jest pomoc podopiecznym w wytworzeniu lub odtworzeniu prawidłowych mechanizmów funkcjonowania społecznego, zgodnie z ogólnie przyjętymi i obowiązującymi normami życia społecznego. Jest to funkcja humanizująca wymiar sprawiedliwości⁸².

Bibliografia

Literatura

Bartkowicz Z., Węgliński A. (red.), *Skuteczna resocjalizacja. Doświadczenia i propozycje*, Lublin, UMCS, 2008; za: A. Strumińska, *Czynniki warunkujące skuteczność pracy kuratora sądowego*, [w:] K. Marzec-Holka, T. Głowik, E. Bilka, H. Iwanicki (red.), *Profilaktyka i resocjalizacja. Od dysfunkcji do funkcjonalności*, APS, Warszawa 2012.

Brudnoch A., współpraca: Grabowska-Moroz B., *Status zawodowych kuratorów sądowych w polskim wymiarze sprawiedliwości*, Helsińska Fundacja Praw Człowieka, „Analizy i Rekomendacje” 2016, nr 3.

⁸⁰ J. Słyk, *Opinia dotycząca projektu ustawy...*, *op. cit.*, s. 1-3.

⁸¹ H. Pawlaczek, pismo skierowane do Pana Wojciecha Szrama Przewodniczącego Komisji Ustawodawczej Sejmu RP, z dnia 11 maja 2015 r., dostępne na stronie Sejmu RP w Internetowym Systemie Aktów Prawnych.

⁸² T. Jedynek, *Zadania kuratorów sądowych*, [w:] T. Jedynek, K. Stasiak (red.), *Zarys metodyki pracy kuratora sądowego*, Warszawa 2008, s. 65.

Dłużak E., *Profilaktyczno-resocjalizacyjna rola kuratorów sądowych we wspomaganii rodziny niewydolnej wychowawczo*, „Pedagogika Rodziny” 2011, nr 1 (1).

Dunajska A., Boryczko M., Grodzicka A., Krause M., *Bezpieczeństwo pracy pracownika socjalnego. Niech ktoś nas wysłucha*, Warszawa 2016.

Ejchart M., Kosowicz K., *Rekomendacja Nr R (92) 16 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich Europejskie Reguły dotyczące sankcji i środków alternatywnych. Komentarz*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2011, nr 72-73.

Gromek K., *Kuratorzy sądowi. Komentarz do ustawy z 27 lipca 2001 r.*, Warszawa 2002.

Haak H., *Ochrona prawna udzielana przez sąd opiekuńczy*, Toruń 2002, s. 167.

Haak H., *Rola kuratora rodzinnego w realizacji ochrony prawnej udzielanej przez sąd rodzinny*, [w:] T. Jedynak, K. Stasiak (red.), *Zarys metodyki pracy kuratora sądowego*, Warszawa 2008.

Hołyst B., Wojtera E., *Bezpieczeństwo kuratorów sądowych w świetle badań ogólnopolskich*, Warszawa 2013.

Janus-Dębska A., Gronkiewicz-Ostaszewska M., *Bezpieczeństwo kuratorów sądowych w świetle badania ankietowego*, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2016, s. 164.

Jedynak T., Stasiak K., *Komentarz do ustawy o kuratorach sądowych*, Warszawa 2008.

Kaczor R., *Redukowanie ryzyka popełnienia przestępstwa a ustalenia osobopoznawcze*, „Probacja” 2011, nr 3.

Kiliszek E., *Zasoby osobiste i społeczne sądowych kuratorów zawodowych na podstawie próby kuratorów zawodowych ze studiów podyplomowych UW IPSIR*, „Profilaktyka Społeczna i Resocjalizacja” 2016.

Konopczyński M., *Zamiast wstępu. Misja Kuratorskiej Służby Sądowej w społeczeństwie obywatelskim*, [w:] M. Konopczyński, Ł. Kwadrans, K. Stasiak, *Polska kuratela sądowa na przełomie wieków. Nadzieje, oczekiwania, dylematy*, Impuls, Kraków 2016.

Kopeć-Chrościcka M., *Kurator sądowy – zadania profilaktyczne i resocjalizacyjne*, Warszawa 1984.

Kozłowski T., Mycka K., *Paradoksy polskiej polityki karnej, czyli jak zapętniamy więzienia nadużywając środków probacji*, „Probacja” 2013, nr 2.

Krzyżanowska A., *Presja, niepokój, agresja. Zestresowany jak kurator*, „Dziennik Gazeta Prawna” 6 lutego 2017 r.

Kurcz I., *Język i komunikacja*, [w:] J. Strelau (red. nauk.), *Psychologia. Podręcznik akademicki. Psychologia ogólna*, Gdańsk 2006.

Kwadrans Ł., *Oczekiwane efekty resocjalizacyjne a rzeczywiste możliwości oddziaływania kuratorów sądowych*, „Resocjalizacja Polska” 2013, nr 4.

Lewoc M., *Ocena stanu realizacji przez Polskę Zaleceń Komitetu Ministrów Rady Europy*, „Probacja” 2009, nr 2.

Lindholm M., Bishop, Sweden N., [w:] I. Durnescu, A.M. van Kalmthout (red.), *Probation in Europe*, Nijmegen The Netherlands 2008, s. 12-15 i in. (tłumaczenie własne).

Łuczyńska M., *O odpowiedzialności etycznej pracownika socjalnego*, [w:] W. Ka-
czyńska (red.), *O etyce służb społecznych*, Warszawa 2010.

Łuczyńska M., *Pracownicy socjalni w procesie profesjonalizacji*, Instytut Spraw
Publicznych, Warszawa 2013.

Markowicz Z., Węgliński A. (red.), *Skuteczna resocjalizacja. Doświadczenia
i propozycje*, Lublin 2008.

Martusiewicz A., Rzepniewski A., *Ustawa o kuratorach sądowych. Fakty i ko-
mentarz do wybranych zasad ustrojowych kurateli sądowej*, [w:] *Kurator w społeczeń-
stwie obywatelskim*, „Biuletyn Biura Studiów i Ekspertyz Kancelarii Sejmu”,
Warszawa 2003, nr 7 (51).

Mazurkiewicz E., *Diagnostyka w pedagogice społecznej*, [w:] T. Pilch, I. Lepar-
czyk (red.), *Pedagogika społeczna*, Warszawa 1995.

Nęcka E., *Twórczość*, [w:] J. Strelau (red. nauk.), *Psychologia. Podręcznik akade-
micki. Psychologia ogólna*, Gdańsk 2006.

Opora R., *Efektywność i możliwość jej oceny w instytucji kurateli sądowej*,
„Probacja” 2011, nr 3.

Ostrianska Z., *Diagnoza w pracy kuratora sądowego*, [w:] T. Jedynek, K. Stasiak
(red.), *Zarys metodyki pracy kuratora sądowego*, Warszawa 2010.

Postulski K., *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Wolters Kluwer, Lex
Omega/el.

Postulski K., *Materialnoprawne aspekty odwołania warunkowego przedtermino-
wego zwolnienia*, „Prokuratura i Prawo” 2012, nr 12.

Postulski K., *Udział sądowego kuratora dla dorosłych w postępowaniu przed
sądem*, „Probacja” 2010, nr 1.

Rada Europy Komitet Ministrów Rekomendacja Nr R (92) 16 Komitetu
Ministrów dla państw członkowskich Europejskie Reguły dotyczące sankcji
i środków alternatywnych, przyjęte 19 października 1992 r. Tekst rekomendacji
w języku polskim, w: *Międzynarodowe standardy wykonywania kar*, „Przegląd
Więziennictwa Polskiego” 2011, nr 72-73.

Samek A., *Kodeks Etyki Kuratora Sądowego – od kwalifikacji moralnych do kom-
petencji etycznych*, „Probacja” 2013, nr 2.

Samek A., *Kompetencje zawodowe kuratorów sądowych i ich wpływ na pomiar
efektywności pracy – rozważania teoretyczne*, „Probacja” 2012, nr 1.

Słyk J., *Opinia dotycząca projektu ustawy o zmianie ustawy o kuratorach są-
dowych*, Wydział Prawa i Administracji UKSW Instytut Wymiaru Sprawiedli-
wości 786/15, Warszawa, 8 maja 2015 r. Opinia sporządzona przez eksperta
zewnętrznego – na zlecenie Biura Analiz Sejmowych – w celu przygotowania
materiałów odpowiadających na pytania zgłoszone przez posłów, organy Sejmu
lub Kancelarii Sejmu.

Stanik J.M., *Diagnozowanie niedostosowania społecznego i socjalności*, [w:] B. Urban, J.M. Stanik (red.), *Resocjalizacja. Teoria i praktyka pedagogiczna*, Pedagogium, PWN, Warszawa 2007.

Stasiak K., *Wnioski składane przez kuratora dla dorosłych*, [w:] T. Jedynak, K. Stasiak (red.), *Zarys metodyki pracy kuratora sądowego*, LexisNexis, Warszawa 2008.

Tokarski J. (red.), *Słownik wyrazów obcych PWN*, Warszawa 1980.

Urban B., *Ocena rezultatów resocjalizacji*, [w:] B. Urban, J.M. Stanik (red.), *Resocjalizacja. Teoria i praktyka pedagogiczna*, Warszawa 2007.

Wysocka E., *Diagnoza w resocjalizacji*, Warszawa 2013.

Zagórski J., *Orzekanie i wykonywanie kary ograniczenia wolności oraz pracy społecznie użytecznej w świetle analizy przepisów i wyników badań*, Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich, Warszawa 2003.

Zagórski J., *Przyjęcie tez i zaleceń pokonferencyjnych*, [w:] *Polski system probacji stan i kierunki rozwoju w kontekście standardów europejskich*, Materiały z konferencji Komisji Praw Człowieka i Praworządności 27-28 października 2008 r., Kancelaria Senatu RP, Warszawa 2010.

Akty prawne

Dekret Naczelnika Państwa z dnia 8 lutego 1919 r. w przedmiocie utworzenia sądów dla nieletnich (Dz. Praw Nr 14, poz. 171).

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. Nr 88, poz. 553 z późn. zm.).

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. Nr 90, poz. 557 z późn. zm.).

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. Nr 89, poz. 555 z późn. zm.).

Ustawa z dnia 9 lipca 2015 r. o zmianie ustawy o kuratorach sądowych, Druk nr 3409 (Prezydent RP przekazał ustawę do Trybunału Konstytucyjnego).

Ustawa z dnia 10 września 1999 r. – Kodeks karny skarbowy (Dz.U. Nr 83, poz. 930 z późn. zm.).

Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. Nr 43, poz. 296 z późn. zm.).

Ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2015, poz. 396).

Ustawa z dnia 20 maja 1971 r. – Kodeks wykroczeń (Dz.U. 1971 Nr 12, poz. 114).

Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. 2015, poz. 2082).

Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz.U. 2014, poz. 382).

Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi (Dz.U. 2015, poz. 1286).

Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. o kuratorach sądowych (Dz.U. 2001 Nr 98, poz. 1071, t.j. Dz.U. 2014, poz. 795).

Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz.U. 2001 Nr 98, poz. 1070, t.j. Dz.U. 2016, poz. 2062).

Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz.U. 2005 Nr 180, poz. 1493).

Obwieszczenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 5 maja 2014 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości w sprawie szczegółowego sposobu wykonywania uprawnień i obowiązków kuratorów sądowych (Dz.U. 2014, poz. 989).

Rekomendacja Rec (2000) 22 o usprawnieniu implementacji Europejskich Reguł dotyczących sankcji i środków alternatywnych nr 29, przyjętą przez Komitet Ministrów w dniu 29 listopada 2000 r. Tekst rekomendacji w języku polskim, [w:] *Międzynarodowe standardy wykonywania kar*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2011, nr 72-73, Wydawnictwo CZSW Ministerstwa Sprawiedliwości.

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 5 października 2001 r. w sprawie ośrodków kuratorskich (Dz.U. 2001 Nr 120, poz. 1294).

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 9 czerwca 2003 r. w sprawie standardów obciążenia pracą kuratora zawodowego (Dz.U. 2003 Nr 116, poz. 1100).

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 10 kwietnia 2012 r. w sprawie warunków i sposobu przeprowadzania badań na obecność alkoholu lub innego środka użytego w celu wprowadzenia się w stan odurzenia w organizmie nieletniego (Dz.U. 2012, poz. 468).

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 11 czerwca 2003 r. w sprawie regulaminu czynności w zakresie przeprowadzania wywiadu środowiskowego oraz wzoru kwestionariusza tego wywiadu (Dz.U. 2003 Nr 108, poz. 1018).

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 12 czerwca 2003 r. w sprawie szczegółowego sposobu wykonywania uprawnień i obowiązków kuratorów sądowych (Dz.U. 2003 Nr 112, poz. 1064).

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 czerwca 2016 r. w sprawie sposobu i trybu wykonywania czynności przez kuratorów sądowych w sprawach karnych wykonawczych (Dz.U. 2016, poz. 969).

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 16 sierpnia 2001 r. w sprawie szczegółowych zasad i trybu przeprowadzania wywiadów środowiskowych o nieletnich (Dz.U. Nr 90, poz. 1010).

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 16 stycznia 2012 r. w sprawie sposobu przeprowadzania badań na obecność alkoholu, środków odurzających lub substancji psychotropowych w organizmie skazanego lub sprawcy odanego pod dozór lub zobowiązanego do powstrzymania się od nadużywania alkoholu lub używania środków odurzających lub substancji psychotropowych, ich dokumentowania oraz weryfikacji (Dz.U. 2012, poz. 104).

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 24 czerwca 2014 r. w sprawie nadzoru nad nieletnim (Dz.U. 2014, poz. 855).

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 25 czerwca 1929 r. w sprawie przekształcenia instytucji opiekunów sądowych na kuratorów nieletnich przy sądach grodzkich i przy sądach dla nieletnich (Dz.U. Nr 47, poz. 387 z późn. zm.).

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 26 lipca 1919 r. w przedmiocie urzędzenia sądów dla nieletnich (Dziennik Praw Nr 63, poz. 378).

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 26 maja 2015 r. w sprawie sposobu oraz szczegółowych warunków wykonywania kar, środków karnych i środków zabezpieczających w systemie dozoru elektronicznego (Dz.U. 2015, poz. 773).

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 29 września 2015 r. w sprawie Funduszu Pomocy Pokrzywdzonym oraz Pomocy Postpenitencjarnej (Dz.U. 2015, poz. 1544).

Rozporządzenie Ministrów Sprawiedliwości oraz Zdrowia i Opieki Społecznej z dnia 7 maja 1983 r. w sprawie zasad i trybu wykonywania nadzoru nad osobami, w stosunku do których orzeczony został obowiązek poddania się leczeniu odwykowemu (Dz.U. 1983 Nr 25, poz. 110).

Zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 12 grudnia 2003 r. w sprawie organizacji i zakresu działania sekretariatów sądowych oraz innych działów administracji sądowej (Dz. Urz. MS Nr 5, poz. 22 z późn. zm.).

Orzecznictwo

Uchwała Krajowej Rady Kuratorów z dnia 6 maja 2004 r., Kodeks etyki kuratora sądowego.

Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 20 czerwca 1979 r., nr VI KZP 6/79, OSNKW 1979, nr 9, poz. 89, Lex/el nr 19552.

Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 16 grudnia 2014 r., sygn. akt U 2/14, Uzasadnienie; Projekt Ustawy o zmianie ustawy o kuratorach sądowych, Uzasadnienie, Druk nr 3409.

Dokumenty niepublikowane

Kodeks etyki kuratora sądowego, prezentacja multimedialna P. Łuków, Szkolenie dla kuratorów sądowych, Jedlnia 2010.

Kuratorska Służba Sądowa w Polsce, opracowanie Komisji ds. Monitorowania Warunków Pracy, Płac i Obciążeń Obowiązkami Kuratorów Krajowej Rady Kuratorów Sądowych, Rozdział III. Bezpieczeństwo pracy i zagrożenia w związku z wykonywanymi obowiązkami.

Pismo H. Pawlaczyka skierowane do Pana Wojciecha Szrama Przewodniczącego Komisji Ustawodawczej Sejmu RP, z dnia 11 maja 2015 r., dostępne na stronie Sejmu RP w Internetowym Systemie Aktów Prawnych.

Pismo nr DWOiP-5400-13/13 z dnia 5 kwietnia 2013 r., Ministerstwo Sprawiedliwości.

Pismo Pana Patryka Jaki, Sekretarza Stanu w Ministerstwie Sprawiedliwości, nr DB-311-541/16/1 z dnia 16 marca 2016 r.

Pismo z dnia 31 marca 2016 r., Krajowa Rada Kuratorów, sygn. KRK 22/IV/2016.

Sprawozdanie z działalności kuratorskiej służby sądowej za lata 2007, 2015, 2016, symbol: MS-S40, Zespoły Kuratorskiej Służby Sądowej – Polska, Ministerstwo Sprawiedliwości.

DILEMMAS IN PROBATION OFFICER WORK ACCORDING TO OWN RESEARCH

Abstract

*In 2016 a questionnaire survey called *The profession of a court probation officer in Poland: "Work..., Mission..., Passion... or Adventure...?"* was carried out, involving 392 professional probation officers from 43 district courts in Poland. Probation officers are often perceived and judged by the society through the prism of sensational media coverage that frequently has pejorative undertones. That is why it is so important to present an unbiased image of this officer group, to raise awareness about the objectives of their profession, and to present the broad social activities and the mission they pursue every day.*

In this paper, the author discusses such issues as the professional experience of probation officers prior to beginning their probation service, the theoretical and practical independence and autonomy of probation officers, the on-the-go nature of the probationer's work, including hazards and benefits, as well as ethical and moral dilemmas confronted when working with people.